

det forna Sovjet, Nordafrika och andra arabländer medan palestinierna är bland de folk som har högst andel universitetsstudier i världen. Jag saknar också några viktiga arbeten bland litteraturhänvisningarna såsom Antonovskis arbeten om skyddande och reparativa faktorer och Anders Hjerns uppföljande studier av flyktingbarn från Latinamerika och Mellanöstern i Sverige. Kapitlets sista avsnitt, "Barn bär med sig sina erfarenheter" är ett av bokens viktigaste och handlar om vad som kan göras för alla de barn med krigsupplevelser som idag finns omkring oss i Sverige. Jag hade gärna sett en ordentlig utvärdering av denna del.

Sammanfattningsvis finner jag initiativet till denna bok lovvärd. Ämnet är viktigt, vinklingen ny och fräsch. Tyvärr leder bokens slarviga språk till störande ytliga generaliseringar och onödiga upprepningar, brister som hade kunnat förhindras av en bra förlagsredaktör. Det finns alltför mycket av fastslagna sanningar och en attityd av vuxna förklaringar för barn av hur det faktiskt ligger till för att boken skall gå på djupet och bli riktigt spännande att läsa. Det gör att den knappast kan rekommenderas som ensam kurslitteratur inom sitt fackområde.

Henry Ascher

Drottning Silvias barn- och ungdomssjukhus,
Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap,
Göteborg

Varsågod och var stark Om kvinnors liv, arbete och hälsa under 1900-talet

Gunilla Carlstedt, Annika Forssén

Lund: Studentlitteratur, 2003 306 s. ISBN 91-44-01332-9

I boken "Varsågod och var stark", som bygger på ett gemensamt avhandlingsarbete av allmänläkarna Gunilla Carlstedt och Annika Forssén¹, har författarna skildrat mötet med tjugo kvinnor, födda i början av 1900-talet, och lyssnat på deras berättelser om vad de gjort i sina liv samt hur hälsa och arbete påverkat deras livssituation. Förutsättningarna för kvinnor i dagens samhälle ser helt annorlunda ut än vad det gjorde för dem, som föddes och växte upp under första hälften av 1900-talet. Genom att lyfta fram dessa kvinnors berättelser om yrkes-, familjeliv och hälsa synliggörs de stora samhällsförändringar som skett under 1900-talet ur ett könsperspektiv.

Läsaren ges först en historisk överblick av kvinnors villkor under 1900-talet som en generell bakgrund till de efterföljande individuella berättelserna; en läsning som stämmer till eftertanke. En slags allmän kunskap om de samhällsförändringar som ägde rum såsom rösträtt för kvinnor och socialt reformarbete finns nog hos de flesta, men att de skedde så sent som ett par decennier in på 1900-talet kan nog förvåna många yngre läsare.

De tjugo kvinnor, som delat med sig av sina livsberättelser, presenteras kort med inblick i bakgrund, familjebildningar och arbetsliv. Man får också kunskap om sådant som vanligtvis inte räknas som arbete, men

som ändå tagit så stor del av kvinnors tid och kraft. Sjukdomar och tillstånd, som varit plågsamma för kvinnorna utan att samhället därför betraktat det som ohälsa, tas upp och relateras till hur deras liv gestaltat sig. De kvinnor som haft många åkommor och problem omnämns ofta i boken och man får en känsla av att just dessa kvinnor spelar en stor roll för författarnas slutsatser och analyser. Det är intressant att se hur stor påverkan sjukdom hos kvinnan själv eller en nära anhörig hade och att ansvaret för vård och skötsel många gånger var helt och hållet kvinnans och inte räknades som arbete. Kvinnornas uppfattning om dåtidens brister i sjukvården tas ofta upp och får läsaren att dra paralleller med brister och fördelar i dagens sjukvård. Trots att mycket förändrats grundas fortfarande värderingar och förhållningssätt i sjukvården på uppfattningar om kön – kanske inte så tydligt nu, men ändå i en omfattning som uppenbart påverkar hur den medicinska vetenskapen formas.

Kärlek, makt och hälsa diskuteras i ett mycket intressant kapitel där läsaren får en inblick i hur dåtidens äktenskap kan kopplas samman med dessa tre nyckelord. Öppenhjärtiga berättelser ger en känsla av nära kontakt mellan författarna och de berättande kvinnorna. Vissa talar om skammen att föda ett utomäktenskapligt barn och andra berättar om äktenskap med dominanta män och brist på kärleksliv. Kvinnor, uppväxta under den här tiden, är många gånger uppfostrade till att inte tala om sådant som intimitet, sex och kärlek och man blir därför förvånad och imponerad över den öppenhet i samtalen, som författarna lyckats få till stånd.

Titeln ”Varsågod och var stark” återkommer i slutet av boken då man ytterligare diskuterar kvinnornas arbete och konstaterar att det för många av kvinnorna var mycket omfattande och krävande. ”Det var varsågod

och var stark” är en av kvinnornas kommentar till sin hälsa under åren och detta sammanfattar mångas syn på de krav på att klara av arbete och familj, som de alla levtt med. Bokens kapitel är liksom titeln uppkallade efter kvinnornas kommentarer, vilket gör det lätt att koppla samman analyser och slutsatser med de samtal som författarna haft med kvinnorna.

Syftet med boken har enligt författarna varit att följa de kvinnors liv, vars livshistorier håller på att blekna bort, genom att studera hur samhällets villkor och förändringar påverkat deras arbete och hälsa. De äldre kvinnornas erfarenheter har satts i relation till yngre kvinnors livsvillkor och arbetsförhållanden. Och nog har det skett stora förändringar, inte bara gällande synen på barn till ogifta mödrar! På ett lättläst språk beskriver författarna kvinnornas erfarenheter gripande och levande. Boken kommer säkerligen att fungera bra som kurslitteratur med syftet att upplysa om samhällsförändringar under 1900-talet. Fakta blandas med direkta citat från kvinnorna och får läsaren att koppla samman samhällsförhållanden med kvinnornas egna upplevelser, vilket säkert kommer att underlätta kunskapsinhämtning och stimulera till ytterligare läsning. Trots att boken ibland blir lästekniskt svår, på grund av att författarna valt att placera citat i marginalerna, är texten lätt att ta till sig och lämnar läsaren - även den som själv upplevt halva århundradet - med många nya kunskaper.

Ingela Krantz (62)

Professor och VD Skaraborgsinstitutet

Elsa Krantz (24)

Högskoleingenjör BSc

1 Gunilla Carlstedt, Annika Forssén. Mellan ansvar och makt. En diskussion om arbete, hälsa och ohälsa utifrån tjugo kvinnors livsberättelser. Diss., Luleå Tekniska Universitet, 1999.

Socialmedicinsk tidskrift nr 2/2004